

LITTERATUR

Gunnel André, *Det står skrivet – med inblickar mellan raderna. Kommentarer till Den svenska evangeliebokens gammaltestamentliga texter* (Uppsala: Bibelakademiförlaget, 2011), 499 sid.

Sedan årtionden har predikotextkommentarer publice-rats i olika fora, främst utkast över texter ur de fyra evangelierna. Tidvis har också övriga evangelieboks-texter ägnats utrymme, och denna bok behandlar samtliga gammaltestamentliga läsningar enligt 2002 års evangeliebok för Svenska kyrkan. Detta är i sig ett storverk, som inte förminsas av att det enda psaltar-avsnitt som behandlas är det som står som GT-läsning och därmed potentiell predikotext; respektive firningsdags årgångsgemensamma psaltarsalm förbigås alltså.

Gunnel André, docent i Gamla testamentets exegetik vid Uppsala universitet och präst i Svenska kyrkan, medverkade redan i Verbums exegetisk-homiletiska kommentarserie till 1983 års evangeliebok och publicerade 1987 i *Svensk kyrkotidning* en dubbelartikel om att predika över gammaltestamentliga texter. Hon är alltså väl förberedd inför den uppgift hon här genomfört. De enskilda textkommentarerna föregås av en inledning med vissa exempel på hur man inte bör göra vid umgänge med GT-texter och med orientering om för tolkningen behövliga upplysningar om textens genre, tillkomstmiljö, språkliga och översättningsmäs-siga drag och om vad inplaceringen i evangelieboken medför. Kommentarererna vill vara lättillgängliga och pedagogiska, perspektivet är ”hermeneutiskt och där så är möjligt...feministiskt” (sid 28) och ett syfte är att ge läsaren nya upptäckter.

För denna anmälan har jag läst några tiotal av kommentarerna, och dessa motsvarar väl sitt syfte. Mot bakgrund av gjord analys ges många tankeväckande synpunkter, inte sällan avslutade med ”!”. Rätt ofta finns också formuleringar som kan bli predikoin-ledningar som fångar församlingens uppmärksamhet och så kan slå en bro mellan texten och nuet.

Boken ska läsas utifrån innehåll, inte utifrån ut-formning. Tyvärr är nämligen tryckfelet och inkonse-kvenserna fler än vad som är acceptabelt. Som exem-pel kan nämnas att en och samma textkommentar en gång skriver ”you tube” men nästa gång ”YouTube” (sid 258f; fö första gången jag ser hänvisningar till denna sajt i exegetiska verk). Riktigt illa är att listan ”Kommenterade texter” (sid 9-15), där siffrorna i hö-gerspalten rimligen är tänkta som sidnummer i en in-nehållsförteckning, ger felaktiga sidhänvisningar i alla de 20 fall som jag stickprovsvis kollat. Man får istället använda sig av listan över kyrkoårets sön- och helg-dagar eller ställregistren i bokens slut; stickprovsvis stämmer dessa.

Magnus Evertsson
Doktorand, Lund

Hanna Källström, *Domkyrkan som andaktsmiljö under senmedeltiden. Linköping och Lund* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2011), 367 sid.

Hanna Källström anger att det övergripande syftet med hennes undersökning ”är att studera katedralens funktion som andaktsmiljö och att försöka återskapa lekmännens besök utifrån nyckelorden *platser, tid-punkter, föremål och (bild) motiv*” (s.10). De olika avsnitten i undersökningen utgår alla från dessa fyra nyckelord. Lekmännens andakt står i centrum. Det innebär att prästerskapets officiella liturgi får stå till-baka. Konst och fromhetsliv står i centrum vilket in-nebär att projektet ligger ”i skärningspunkten mellan praktisk teologi och konstvetenskap”.

Undersökningen har två begränsningar, dels tas en-dast två katedraler – Linköping och Lund – upp, dels omfattar tidsperioden tiden från 1400-talets början till reformationen. I båda fallen är det tillgången på mate-riäl som avgjort begränsningarna.

Källmaterialet till en undersökning om lekmännens besök och aktiviteter i katedralerna är, som påpekas, ”fragmentariskt”. Källström använder avlatsbrev som varit starkt styrande för lekmännens agerande. Särskilt betydelsefulla är de tre avlatsbrev från 1412 för Linköpings domkyrka, utfärdade av ett antal ro-merska kardinaler och biskopar. De innehåller ovan-ligt detaljerade och välinformerade uppgifter om den medeltida inredningen och andaktslivet där. Utöver avlatsbrev bygger avhandlingen för båda katedra-lerna på ett mycket differentierat källmaterial, såsom donationshandlingar, arkeologiska, arkitektoniska och konstvetenskapliga källor liksom på teologiska, litur-giska och profanhistoriska samt legendsamlingar.

Beskrivningen av andaktsmiljön i de båda katedra-lerna inleds med en byggnadshistorisk översikt över båda. Utifrån de inledningsvis angivna nyckelorden görs sedan en undersökning av hur respektive dom-kyrka konkret kan ha använts av lekmännen vid deras personliga andakter. Som viktiga platser framstår helt naturligt altaren till Maria och helgon. Båda katedra-lerna har också gravar som blev föremål för lekmän-nens besök. I Linköping fanns Nils Hermanssons och Björn av Klockrikes gravar och i Lund Andreas Sune-sens grav.

Lekmannaaktiviteterna har också varit förbundna med viktiga tidpunkter i kyrkoåret, t.ex. påsk och pingst, Kristi lekamens fest. I Linköping har man lyft fram Nils Hermanssons skrinläggningsdag och i Lund Knut konungs och Laurentius, kyrkans skyddshel-gons, festdagar. Slutligen har också bilder och motiv haft stor betydelse för andaktsutövningen. Här möter vi dopfont, skulpturer och bilder av Maria och helgon samt relikier och den invigda hostian.

Efter genomgången av de båda domkyrkorna var för sig gör Källström i ett särskilt kapitel en jämförel-se mellan dem. Där sätter hon också in dem i ett större sammanhang och belyser framställningen med exem-

pel från andra domkyrkor, klosterkyrkor och församlingskyrkor. Kyrkorummets uppbyggnad med dess olika delar och senare tillkomna kapell illustrerar hur de stora katedralerna kunde delas upp i åtskilda rum som fungerade som enskilda andaktsrum. Det fanns stora likheter mellan de båda domkyrkorna vad gällde tidpunkter som lyftes fram för lekmännens andakter liksom de föremål som fromhetslivet koncentrerades till. En fråga som inte närmare berörs är hur klostrens fromhetsliv med bön, meditation och inriktning på individens väg till frälsning har påverkat utformningen av lekmännens andaktsövningar. Klostren fanns ju i katedralernas omedelbara närhet.

Andakternas och fromhetsövningarnas teologiska sammanhang får en övergripande framställning. Källström visar hur avlatsbrevens föreskrifter uppmärksammar förpliktelser och krav på kunskaper som föreskrevs i stifts- och synodalstatuter: främst Fader vår, Ave Maria och trosbekännelsen. Bön och tillbedjan riktades mot hostian i en skådande eukaristisk fromhet. Kristi kroppsliga lidande med törnekronan och de fem såren liksom Maria, hennes smärtor och ställning som himladrottning var centrala motiv för andakten. Den teologiska fokuseringen var tydlig: eukaristisk andakt och passionsfromhet.

Aktiviteterna i katedralerna bestod i att delta i mässan och vid kyrkliga handlingar, i processioner till helgonaltare och vid prästens sjukbesök. Slutligen – och mycket viktiga – var de individuella besöken vid altare och helgonbilder med läsning av de angivna bönerna och förböner för den egna själen, för sjuka och döda och tillbedjan inför Kristi lekamen och Maria.

Det fanns en gråzon mellan fast liturgi och privat eller kollektiv andakt. ”Gränsen mellan liturgi och andakt kan vara tämligen flytande” konstaterar förf. med rätta. Framhävandet av den enskilda individens fromhetsliv ingick i den samtida mystikens livssyn med tyngdpunkt på en personligt upplevd tro där bl.a. Jean Gerson betonade den subjektiva trosfarens stora betydelse, tankar som kunde poängterats mera. Det teologiska tänkandet styrde i hög grad fromhetslivet och påverkade formuleringarna i avlatsbrevens liksom tolkningen av innebörden i deras föreskrifter.

Avhandlingen avslutas med ett försök att ge en helhetsbild av kyrkorummets i de båda katedralerna genom en tänkt rundvandring till de olika andaktsplatserna. För läsaren underlättas detta genom två rekonstruerade planritningar av kyrkorna där kapell, altare, skulpturer, målningar med mera anges med nummer. Där framgår också hur kyrkorna varit uppdelade i mindre enheter för att skapa separata andaktsrum.

Hanna Källström har i sin avhandling behandlat ett svårtillgängligt och därför föga bearbetat område. Det primära materialet är mycket begränsat. Det finns få lekmannakällor om egna aktiviteter och upplevelser.

Hon har därför i stor utsträckning varit hänvisad till sekundära källor för att söka klarlägga hur lekmännen upplevde och fungerade i kyrkorummets. Genom sitt metodiska och komparativa arbete har hon lämnat ett mycket viktigt bidrag till förståelsen av det senmedeltida fromhetslivet inom lekmannaleden. Därmed har hon också gett inspirerande incitament till fortsatta undersökningar.

Carl-Gustaf Andrén
Professor emeritus, Lund

AVHANDLINGSRESUMÉER

Marte Nilsen: *Negotiating Thainess: Religious and National Identities in Thailand's Southern Conflict* (Lund: Lund Studies in History of Religions, Vol. 31, 2012), 262 sid.

Negotiating Thainess søker å avdekke hvordan religiøs og nasjonal identitet uttrykkes i den konfliktfylte Patani-regionen i det sørlige Thailand. I en historisk kontekst preget av kamp om territorium og politisk legitimitet, der identiteter har utviklet seg i møte med en fremvoksende thailandsk nasjon, er det relevant å forstå disse identitetenes dynamikk og undersøke hvordan lokalbefolkningen oppfatter seg selv, sine omgivelser og samfunnet de lever i.

Til tross for at det er forhandlinger mellom opprørsgrupper og den thailandske staten som er nøkelen til opphør av vold i Patani-regionen, vil graden av slike politiske løsnings lokale forankring ha innvirkning på utsiktene for varig fred. Som følge av en historie preget av politiske strømninger som har undergravd Malay-muslimsk kultur, og forsøkt å påtvinge regionen "thaihet" som ideologi, står den thailandske staten uten legitimitet blant den Malay-muslimske majoriteten, og etnisitet og religion er vedvarende kilder til konflikt mellom thailandske myndigheter og lokalbefolkningen. For å forstå de grunnleggende konfliktlinjene i regionen er det derfor av betydning å utforske lokale identiteter, inter-etniske forhold og holdninger til "thaihet" og thailandsk nasjonsbygging.

Ved hjelp av antropologisk feltarbeid tar denne avhandlingen sikte på å forstå hvordan religion og nasjon definerer og former identitet blant Malay-muslimer og Thai-buddhister i Patani regionen. Den søker å identifisere gjenklagen nasjonale og lokale diskurser om religion og nasjon har lokalt, hvordan folk påvirkes av dem og hvordan de redefinerer dem. Resultatene viser at både Malay-muslimer og Thai-buddhister har utviklet multiple identiteter som veksler avhenging av situasjon og kontekst, og avhandlingen utforsker hvorfor disse multiple identitetene har utviklet seg, hvordan de uttrykkes i det daglige liv, og hvilken innvirkning de har på inter-etniske relasjoner og tolkninger av konflikten i Sør-Thailand.